

Семенюк О. Б.

Національна академія Служби безпеки України

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЇ ЕПІСТОЛЯРНОГО ДИСКУРСУ ВІНСТОНА ЧЕРЧИЛЛЯ

Стаття присвячена висвітленню стилістичних особливостей фразеологічних одиниць, проявлених в епістолярному дискурсі В. Черчилля. Розглянуто і проаналізовано систему фразеологізмів, виокремлених у текстах кореспонденцій та промов письменника, визначено їх функціонально-стилістичну роль в епістолярному тексті.

У науковій розвідці розкрито поняття «епістолярний дискурс», що являє собою епістолярний текст, епістолярний діалог, який увібрав значну кількість жанрових різновидів листів (приватного, дружнього, публіцистичного характеру) та характеризується своєрідним стильовим забарвленням; також з'ясовано зміст поняття: «фразеологія», та акцентовано увагу на особливостях уживання фразеологізмів як потужного стилістичного ресурсу в епістолярному дискурсі В. Черчилля.

На основі проведеного стилістичного аналізу визначено, що для встановлення належного контакту із адресатом і надання виразної (емоційної) стилістичної забарвленості контексту, Вінстон Черчилль використовував багату фразеологію: сталі ідіоматичні вислови, архаїзми, влучні вислови-запозичення із розмовної мови: прислів'я та приказки, біблейзми та афоризми. Доведено, що в епістолярних текстах письменник звертається до художніх стилістичних фігур (алюзії, анафори, антитези) та троп (метафори, епітети, алегорії, порівняння) задля створення символічних образів, насичених іронічним підтекстом та сарказмом. У статті також обґрунтовано функціонально-стилістичні особливості фразеологічних одиниць, проявлених у текстах промов та приватного епістолярію Вінстона Черчилля, як от: створення пафосного, мобілізаційного ефекту; посилення емоційного впливу на реципієнта; надання контексту експресії, емоційної виразності та оцінки, характеризування адресата, історичних постатей, осіб, присутніх в епістолярному тексті; розкриття ментальних характеристик британців, моральних та етичних норм поведінки людей, закладених традиційно та історично у британському етносі. Запропоновано оригінальний підхід до дослідження фразеології епістолярного дискурсу В. Черчилля, що може бути предметом для подальших розвідок у цьому напрямку.

Ключові слова: дискурс, епістолярний дискурс, епістолярний діалог, фразеологія, фразеологічна одиниця, фразеологізована метафора, адресант, адресат.

Постановка проблеми. Епістолярій британського державного й політичного діяча Вінстона Черчилля – це унікальне культурне надбання людства, що має художню, естетичну та історичну цінність для нащадків і дослідників художнього слова. На сьогодні існують різні підходи до визначення епістолярного дискурсу. Частина науковців співвідносять його з епістолярним жанром (з позиції літератури), інші мовознавці корелюють це поняття з епістолярним стилем [2; 5]. Чимало вітчизняних та іноземних фахівців у різних галузях знань визначають поняття дискурсу. У сучасному лінгвістичному словнику за редакцією А. Загнітка дискурс характеризується із різних аспектів. – «як 1) інтерактивний тип комунікативної діяльності, синтез когнітивних, мовних та позамовних чинників, які формують мовлен-

нєві жанри та мовленнєві акти; 2) зв'язаний текст у контексті багатьох конститувальних і фонових чинників – соціокультурних, прагматичних, психологічних та ін. » [3, с. 139].

У нашій розвідці ми розглядаємо епістолярний дискурс як епістолярний текст, епістолярний діалог, що має велику кількість жанрових різновидів (листів), яким характерна визначена композиційна структура, обсяг і зміст, а також стилістичні особливості (сукупність мовно-виражальних засобів, емоційно-експресивної лексики (зокрема, фразеологізмів), властивих епістолярному стилю, які виконують певну функцію (естетичну, комунікативну) і вирізняють мовлення окремого адресанта з поміж інших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці у різні часи досліджували фразеологізми

через призму синтаксису, семантики, когнітивної лінгвістики та культурології. Фразеологія, як одна з провідних галузей мовознавства, зосереджується на дослідженні стійких словосполучень, які відображають національно-культурні особливості мови, а також її історичний, соціальний і когнітивний розвиток. Звертаючись до визначення у лінгвістичному словнику А. Загнітка про те, фразеологія становить сукупність фразеологічних одиниць – лексично-неподільні відтворювані одиниці мови (з двох або більше слів), цілісні за своїм значенням та стійкі за складом та структурою [3, с. 851]. Існують різні підходи у науці до класифікації фразеологізмів. Серед розгалуженої системи фразеологічних одиниць виділяють фразеологічні вислови, стійкі семантично неподільні звороти, що складаються зі слів із вільним значенням, проте відтворюються у мовленні як сталі мовні одиниці [3, с. 853]. До фразеологічних висловів відносимо прислів'я, приказки, біблійні та євангельські вислови, а також вислови відомих людей (афоризми, цитати) [3, с. 853]. Л. Даниленко поділяє думку науковців про те, що до фразеологізмів можна відносити ідіоми, оскільки в англійській мові ідіома (*idiom*) означає образний вислів, говірка, діалект, а відтак в науковому обігу закріпилися терміни: *фразеологізм*, *фразеологія* [1, с. 31].

На думку Л. Станіславової, роль фразеології полягає не лише у забезпеченні семантичної єдності мови, а й у передачі культурного та соціального досвіду народу [7, с. 35].

Постановка завдання. Незважаючи на посилений інтерес науковців до дослідження фразеологізмів в художньому та політичному мовленні, стилістична функція фразеології епістолярного дискурсу на основі листів письменника, відомого публіциста та оратора Вінстона Черчилля залишається предметом, який не отримав комплексного осмислення в сучасній (вітчизняній та зарубіжній) епістолографії та лінгвістиці. Окрім сказаного, нашу увагу привертають стильова своєрідність та словесна майстерність Вінстона Черчилля (вправне оперування художніми засобами мови, а саме фразеологічними одиницями), проявлені в його кореспонденціях.

Мета статті – дослідити епістолярні тексти кореспонденцій та промов В. Черчилля та з'ясувати функціональні та стилістичні ознаки фразеологічних одиниць, виявлених в епістолярному дискурсі письменника. Мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) виокремити в епіс-

толярних текстах В. Черчилля фразеологізми, що використовуються для створення образності, посилення емоційного впливу на читача; 2) схарактеризувати функціонально-стилістичну роль фразеологізмів у дискурсі, їх стилістичні ресурси; 3) розкрити зміст поняття: епістолярний дискурс, фразеологія, фразеологічні одиниці. Для досягнення поставленої мети застосовуємо такі лінгвістичні методи дослідження: описовий (під час виявлення загальних і специфічних ознак і функцій фразеологічних одиниць та понять для теоретичних обґрунтувань); семантичний аналіз (при дослідженні етимології, змісту та інтерпретації значень фразеологічних одиниць у контексті); стилістичний аналіз (при виявленні стилістичних особливостей фразеологічних одиниць та засобів їх вираження у дискурсі); прийоми когнітивного аналізу.

Виклад основного матеріалу. У низці кореспонденцій, написаних В. Черчиллем у зрілому віці, відчувається потужна авторська позиція і стильова довершеність у текстовому епістолярному дискурсі. В епістолярних текстах В. Черчилля все частіше з'являються такі художні авторські прийоми: проведення паралелі й аналогії, присутність фразеологізмів, асоціативних метафоричних висловів та афоризмів, насичених іронічним підтекстом та сарказмом тощо.

Письменник у листуванні вдало оперує художніми засобами, які ідентифікують насамперед його громадянську позицію, а водночас і рівень художньої майстерності. Незважаючи на те, що адресат також має право на власний кут зору, адресант (автор кореспонденції) майстерно підпорядковує позицію адресата своїй, використовуючи такі художні засоби вираження, як жарт, сатиру, іронію чи пародію, тим самим привертаючи увагу адресата до конкретної думки чи висловлювання. Типовим зразком означеного використання сатиричних художніх засобів є один із листів Вінстона Черчилля, написаний в Індії, у якому він вихваляється своєю здатністю «*тримати аудиторію в постійному сміхові*», припускаючи, що його «*палка промова мала успіх*» [8, с. 683]. Застосовуючи метафоричне порівняння, митець описує свої перші кроки в армії: «*як каченя серед курей*» («*a duckling among chickens*»), котрий зміг показати свою майстерність не лише у муштрі, але і в бою, щоб не відчувати сорому на полі битви. В українській мові існує відповідний фразеологізм із схожим значенням «біла ворона», який вживається на позначення того, хто виділяється чимсь незвичним, зовсім не схожий на інших» [6, с. 125].

У контексті листа вирізняється манера письменника розбавляти серйозний сюжет жартами, дотепними фразами, наприклад: свої військові успіхи письменник у листах до матері називає «дурницями», «примхами» («follies»), водночас співвідносить свої «щоденні військові сутички, об'їзд на коні вздовж лінії зіткнення» із буденним досвідом. «*I have no ambition to 'stifle my spark of intelligence under the weight of literary fuel' but I appreciate the power of facts. Hence my toil*» (Я не маю на меті загасити свою іскру (дар) під вагою літературного палива, але я ціную силу фактів. Як наслідок, і мою працю) (31 березня 1897) [8, с. 747]. У такому алегоричному порівнянні літератор висловлює свою чітку позицію щодо освіти й читання художнього письменства та із власного досвіду дає поради молоді. «*Я сподіваюся, що наполегливо дотримуючись цього методу, будува- тиму рихтування логічних та послідовних думок, які, можливо, приведуть до створення логічного й послідовного умовиводу. "Річний реєстр" цінний лише своїми фактами. Хороші знання про це озброїли б мене гострим мечем. Маколей, Гібон, Платон та інші повинні тренувати м'язи, щоб якнайкраще орудувати (володіти) цим мечем. Це справді гарний підрозділ терміна "освіта"*» [8, с. 746].

Більшість образних фразеологічних одиниць, ідентифікованих у текстах кореспонденцій письменника, побудована на метафорах. Тут ми зустрічаємо і фразеологізовані метафори, які на думку Р. Зорівчак, є індивідуальними утвореннями, що вживаються все більшою кількістю мовців і поступово втрачають свою унікальність, стають частиною установленого семантичного запасу мови [4, с. 35].

У вище згаданому контексті листа знаходимо фразеологізовані метафори співвідносні із лексемою «зброя», «меч» – “*arm me with a sharp sword*” – дослівний переклад українською мовою: *озброїтися гострим мечем* вживається у переносному значенні «здобувати знання»; “*to wield that sword*” – *орудувати мечем* (вправно використовувати свій хист, уміння); також “*spark of intelligence*”, ідіоматичний вислів, який передаємо відповідно українським фразеологізмом «іскра Божа», що означає «талант, видатні здібності, природне обдарування» [6, с. 276].

Слово Черчилля було зброєю, як Клементина (дружина) стверджувала не раз, тому й наполягала у листовному діалозі: «*You should not blunt this precious weapon prematurely*» (Ти не повинен притуплювати (складати) цю дорогоцінну зброю

передчасно) [15, с. 151]. «Дорогоцінною зброєю» у даному контексті виступає уміння, талант висловлювати свої думки. Саме завдяки своєму гострому слову, письменник міг перемагати своїх опонентів на дебатах. Черчилль розумів, що хоча вивчення фактів є важливим, воно менш важливе, аніж уміння інтерпретувати ці факти та діяти практично. Тому знав, як привернути увагу, добираючи слова. Вінстон Черчилль любив використовувати метафору, різноманітні повтори.

Британський політик і митець, пишучи промови, укладав тексти своїх виступів у «форму псалма» – на це, можливо, його надихнула любов до Старого та Нового Заповіту, який він не раз цитував у своїх кореспонденціях і виступах. Так, у листі до дружини Черчилль цитує Послання св. Павла до Ефесян 4.26: “*Let not the sun go down on your wrath*” (Сонце нехай не заходить у вашому гніві) [14, с. 15]. Цей афоризм звучить як біблійна настанова, яка має дидактичний підтекст: заклик до контролю над емоціями, не накопичувати гнів і вирішувати конфлікти якомога швидше.

Біблійні мотиви були свідомим ідейно-стилістичним засобом в епістолярному дискурсі В. Черчилля. Він широко використовував біблеїзми та архаїзми, укрощуючи їх у свою мову, щоб надати епістолярному тексту (промові) урочистості або сарказму, а також для відтворення колориту.

Алюзія (художньо-стилістична фігура) часто присутня в епістолярному мовленні В. Черчилля, вона не лише увиразнює мовлення, а й допомагає прочитати прихований підтекст, відсилаючи нас до історичних чи біблійних постатей, історичних фактів. Письменник використовує художні засоби й прийоми зображення дійсності, зокрема, алюзію як форму пародії, з метою надання текстові історичного значення та увиразнення свого ставлення до певного історичного факту. У такий спосіб він спрямовує увагу реципієнта на розшифрування підтекстових кодів, ґрунтуючись на власному життєвому досвіді. Посилаючись на персонажа дядька Сема, В. Черчилль ставить риторичне запитання: “*Is it likely that the cute Uncle Sam will pick our Asiatic. African & European chestnuts out of the fire for us?*” (Схоже на те, що розумний дядько Сем зробить за нас брудну справу?) [9, с. 947]. Хоча, в українському варіанті існує фразеологізм: «чужими руками жар загрібати», який буквально передає смисл: використовувати працю, зусилля інших у своїх інтересах, часто там, де небезпечно. В. Черчилль звертається до доброго дядечка Сема як до уособлення американського уряду, національного символу США. Щоправда, тоді він

асоціювався із політикою колонізації. Саме фразеологічні одиниці (афоризми та біблеїзми), які наповнюють епістолярний дискурс В.Черчилля, виступають потужним образним засобом відтворення історичних постатей та подій та визначають стильову парадигму письменника.

Окрему сторінку фразеологічного епістолярію фонду нації (Великобританії) займають фразеологічні одиниці (прислів'я, стійкі ідіоматичні вислови із етнокультурним компонентом у своїй структурі), ідентифіковані у листуванні В. Черчилля із Ф. Рузвельтом під час Другої світової війни. Фразеологічні одиниці епістолярного дискурсу обох кореспондентів (В. Черчилля та Ф. Рузвельта) містять у своїй структурі анімалістичні та військові концепти, а також компоненти, що відносяться до реальних побутових об'єктів, відображають спосіб життя та звичаї певної етнічної групи та додають епістолярному спілкуванню жвавого та народного колориту. *“I am hoping this can be settled soon. To give OVERLORD the best chance the commanders should be at it now. The eye of the master makes the horse fat”* [12, с. 51].

Символізм лексеми “horse” неоднозначний. «У казках та народних оповіданнях цей образ часто асоціюється із ясным розумом, проникливістю, здатністю своєчасно попередити свого господаря» [11, с. 152]. Тож у контексті епістолярного діалогу ця фразема (фіксований ідіоматичний вираз) використовується в переносному значенні. Фразеологічні одиниці, що містять анімалістичні компоненти у своїй структурі, потребують як цілісного асоціативного сприйняття, так і відтворення іншою мовою відповідно до типу метафоричного перенесення значення. В українській мові можна знайти прислів'я, що передають подібний переносний смисл. Наприклад, «Де господар добре робить, там і поле буйно родить». Епістолярний дискурс В. Черчилля та Ф. Рузвельта, окрім фразем із анімалістичним компонентом, включає фразеологічні одиниці, семантична структура яких містить етномаркований компонент, який відображає особливості ідіоетнічного світосприйняття: спосіб життя, побутові реалії і звичаї певного етносу (британців або американців).

“We really must look before we leap. We can always save up and pay them back when our hands are clear. I must enter my solemn warning of the gravity of the situation which will follow an interruption of Argentine supplies” (January 23, 1944) [12, с. 678].

Фразема “look before we leap” має подвійне значення в епістолярному контексті. В українській мові існує відповідне прислів'я : «Не кажи гоп,

доки не перескочиш» [3, с. 606] і використовується у формі наказового способу для попередження або поради. Фраза також виражає народну мудрість, має прихований дидактичний сенс та авторитетний тон. Вона вживається адресантом не лише з метою передачі думки, але й відображає народний колорит, оскільки є невід'ємною частиною британського національного кодексу поведінки та характеру.

Найчастіше в епістолярному дискурсі Черчилля зустрічаємо образні *фразеологізовані порівняння*, «це свого роду прислів'я та приказки, що набули переносно-узагальнюючого значення» [13, с. 172], і у своїй семантичній структурі мають етнокультурні компоненти. Такі порівняння пов'язані з символікою і несуть як позитивне, так і негативне оцінне навантаження, з відтінком просторіччя.

У промові *-зверненні* В.Черчилля до канадського парламенту 30 грудня 1941 року теж знаходимо фразеологізми: *“In three weeks England will have her neck rung like a chicken ...Some chicken, some neck”* [10, с. 368], що відповідає українському «скрутити комусь в'язи» [6, с. 660]. Семантична структура англійського фразеологізму “Some chicken, some neck” містить анімалістичні компоненти: “chicken”, “neck”. У контексті промови ця фразеологічна одиниця несе алегоричне смислове навантаження і вживається для акцентування провідної думки оратора про те, що французькі генерали абсолютно помилялися щодо британців. Вони виявилися стійкішими, ніж очікували французи.

28 липня 2014 Черчилль написав своїй дружині лист з Адміралтейства, висловлюючи своє незмінне бажання миру, водночас готуючись до війни: *“I feel sure however that if war comes we shall give them a good drubbing.”* [15, с. 96].

Вдалим художнім прийомом виступає ідіоматичний вислів “give smb. a good drubbing”, який має відповідник в українській мові «дати жару або прочуханки», що означає дуже лаяти. сварити когось або бити. громити когось» [6, с. 180–182]. Фразеологізм додає висловлюванню (контексту) експресивності, ефекту несподіванки та сарказму. Це в свою чергу вносить додаткові конотації, нове стилістичне та семантичне (смислове) навантаження.

Висновки. Із проаналізованого епістолярного текстового корпусу випливає, що фразеологізми в епістолярному дискурсі В. Черчилля часто використовуються для створення пафосного, мобілізаційного ефекту, щоб привернути увагу адресата до

головної ідеї сказаного та викликати певні емоції. Стилiстичнi особливостi фразеологiї виконують в епiстолярному дискурсi В. Черчилля функцiональне, культурне та експресивне навантаження. В ходi стилiстичного аналізу фразеологiзмiв, виявлених у текстах кореспонденцiй та промов В. Черчилля, з'ясовано, що фразеологiчнi одиницi (прислiв'я, iдиоматичнi вислови, афоризми, бiблеїзми) – це потужний стилiстичний ресурс, який не лише збагачує мовлення адресанта. Компоненти, що входять до складу фразеологiзму, мiстять

образнi метафори, порiвняння, символи, якi зберiгають у собi культурнi коди i народну мудрiсть, давнi принципи, закладенi iсторично в британському етносi. Частина фразеологiзмiв побудована на метафорах i виконують образотворчу функцiю, значна частина вживається для передачi iнтенцiй адресанта (експресивно-оцiнна функцiя). Подальшi науковi розвiдки можуть бути спрямованi на дослiдження iнших мовно-виражальних засобiв, зокрема експресивно-оцiнної лексики публiцистичного дискурсу В. Черчилля.

Список лiтератури:

1. Даниленко Л. Фразеологiя vs. парамiологiя: проблема термiнологiчного розмежування в сучаснiй лiнгвiстичнi. *Časopis pro ruskou a slovanskou filologii. Rossica Olomucensia*. Vol. LVII. N. 2, Olomouc 2018. С. 29–39.
2. Єрмоленко С. Я. Мова i українознавчий свiтогляд : монографiя. Київ : НДІУ, 2007. 444 с.
3. Загнiтко А. Сучасний лiнгвiстичний словник. Вінниця: ТВОРИ, 2020. 920 с.
4. Зорiвчак Р. П. Фразеологiчна одиниця як перекладознавча категорiя : на матерiалi перекладiв творiв української лiтератури англiйською мовою. Львiв : Вища школа, 1983. 172 с.
5. Мацько Л. І, Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилiстика української мови. К.: Вища школа, 2003. 463 с.
6. Словник фразеологiзмiв української мови: У 2 т. / Уклад.: В. Білоноженко та iн. К.: Наукова думка, 2003. Вид. II. 788 с.
7. Станiславова Л. Фразеологiя як ключ до нацiональної культури. Львiв : Свiт, 2020. 240 с.
8. Churchill R. S. Winston S. Churchill. Companion. Vol. 1, pt. 2 (1896–1900). Boston : Houghton Mifflin Company, 1967. P. 679–1290.
9. Churchill, R. S. Winston S. Churchill. Companion. Vol. 5, pt. 1 (1922–1929). Boston : Houghton Mifflin Company, 1981. 1504 p.
10. Churchill S. Winston. Unrelenting Struggle. Vol. 2. Rosetta Books, 2013. 388 p.
11. Cirlot J. E. Dictionary of symbols. Taylor & Francis e-Library, 2001. 507 p.
12. Kimball F. W. Churchill and Roosevelt. The Complete Correspondence. Vol. 2. Alliance Forged, November 1942 – February 1944. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2015. 786 p.
13. Makkaï A. Idiom structure in English. The Hague Paris : Mouton, 1972. 371 p.
14. Soames M. Life with my parents: Winston and Clementine. Finest Hour, London: Quartet Books Ltd, 1996. Issue: 91. URL: <https://www.winstonchurchill.org> (date of access: 15. 11.2025).
15. Soames M. Speaking for themselves: The Personal letters of Winston and Clementine Churchill. Doubleday. London, 1998. 702 p.

Semeniuk O. B. STYLISTIC FEATURES OF PHRASEOLOGY IN WINSTON CHURCHILL'S EPISTOLARY DISCOURSE

The article is devoted to revealing the stylistic features of phraseological units in W. Churchill's epistolary discourse. Having analyzed the system of phraseological units identified in the texts of W. Churchill's correspondence and speeches, the stylistic and functional role of these units in the epistolary text was determined.

The scientific research reveals the meaning of the term of "epistolary discourse" which represents an epistolary text, an epistolary dialogue incorporating the significant number of genre modifications of letters belonging to private, friendly, publicistic type and which is characterized by a peculiar stylistic coloring. The article clarifies the meaning of the concept of "phraseology" as well as focuses attention to the peculiarities of the use of phraseological units as a powerful stylistic resource in the epistolary discourse of W. Churchill.

The results of the carried out stylistic analysis demonstrate that Winston Churchill used diverse phraseology, such as idioms, fixed expressions, archaisms, apt (catchy) expressions borrowed from colloquial speech: proverbs and proverbial expressions, biblical expressions and aphorisms so that the addresser could establish proper relationship with the addressee and also provide emotive stylistic coloring to the context. The research proves that the writer employs stylistic figures (allusions, anaphora, antitheses) and tropes (metaphors, epithets, allegories, comparisons) in order to create symbolic characters filled with ironic subtext and sarcasm. The

author justifies functional and stylistic features of phraseological units revealed in W. Churchill's epistolary texts of speeches and private correspondence as following: creating pathos, mobilization effect; enforcing an emotional appeal to the recipient; providing the stylistic emotional expressiveness and evaluation to a statement, characterizing the addressee, historical figures, persons, available in epistolary texts; revealing the mental characteristics of the British, the moral and ethical rules of human behaviour, traditionally and historically embedded in the British ethnic group. The suggested original approach to studying of phraseology in W. Churchill's epistolary discourse may become a subject for future researches in this field.

Key words: *discourse, epistolary discourse, epistolary dialogue, phraseology, phraseological unit, phraseological metaphor, addresser, addressee.*

Дата надходження статті: 24.11.2025

Дата прийняття статті: 22.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025